

УДК 340.11

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.2.4>

МОНІТОРИНГ «ПРАВА НА ЗАБУТТЯ» У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Мельник Ярослав Ярославович,

доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу дослідження проблем правотворчості
та адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті розглядається проблема правового моніторингу права на забуття у доктрині права. Досліджуючи підняті проблеми, автор зазначає, що право на забуття у правовій доктрині характеризується такою властивістю як інфляцією, яка заснована на не актуальній інформації з правових питань. Як наслідок, на думку автора, наукові дослідження, маючи доктринальний рівень стають непридатними до застосування, адже є неповними, несучасними науковими розробками, оскільки не відповідають запиту на виниклу проблему, особливості якої потребує іншого методологічного підходу. А застосування такої правової доктрини може потягнути за собою неефективності наукового дослідження.

У межах висновків, автора доводить, що реалізація права на забуття відбувається в наслідок проведення правового моніторингу, який здійснює вчений-правник. Де, правовий моніторинг цього права повинен піддаватися певним принципам, методологічним інструментам, завдяки яким утворюється можливість визначити придатність певної частини наукової доктрини (наукового доробку) для застосування чи не придатність до застосування. Такі принципи можуть бути засновані на ідеї: обґрунтованості, своєчасності; інфляційності; методологічної узгодженості та дволичності до конкретної галузі права, інституту права, особливості виниклої наукової проблеми; ієрархії доктринальних розробок (монографія як комплексне дослідження, наукова стаття, тези тощо, і, всіх їх навики), їх «юридичної сили» (відносність до джерела права на підставі іноземного елемента) тощо.

Автор зазначає, що у філософсько-правовому сенсі «право на забуття» лежить у ретроспективній площині, площині правової реальності та реалізації прогностичної функції права, в чому визначається аксіологічна цінність цього права. В той же час, «право на забуття» у кожній із цих рівневих характеристик опирається на інструмент юридичних фактів, які і визначають питання доцільності права на забуття, де одне доктринальне положення постає як правомірний юридичний факт (доцільний, валідний, релевантний), а інше, як не правомірний (застарілий, не активний, не актуальний, такий, у якому інформація про правові знання піддалася інформації). Зрештою, уявляється, що у цих процесах відображається не що інше, як правова природа права, його дія, сенс створювати досконалість правового регулювання, прояву права.

Ключові слова: право на забуття, правотворчість, правовий моніторинг, джерела (форми) права, право на інформацію, інфляція права, легітимність правової доктрини.

Melnyk Yaroslav. Monitoring the «right to be forgotten» in legal doctrine

The article considers the problem of legal monitoring of the right to be forgotten in the doctrine of law.

Investigating the problems raised, the author notes that the right to be forgotten in the legal doctrine is characterized by such a property as inflation, which is based on outdated information on legal issues. As a result, in the author's opinion, scientific research, having a doctrinal level, becomes unsuitable for application, because it is incomplete, outdated scientific developments, since it does not respond to the request for the problem that has arisen, the peculiarity of which requires a different methodological approach. And the application of such a legal doctrine can entail the inefficiency of scientific research.

Within the framework of the conclusions, the author proves that the implementation of the right to be forgotten occurs as a result of legal monitoring, which is carried out by a legal scholar.

Where, the legal monitoring of this right must be subject to certain principles, methodological tools, thanks to which it becomes possible to determine the suitability of a certain part of the scientific doctrine (scientific work) for application or its inapplicability. Such principles can be based on the idea of: validity, timeliness; inflation; methodological coherence and duplicity to a specific branch of law, the institution of law, the peculiarities of the emerging scientific problem; the hierarchy of doctrinal developments (monograph as a comprehensive study, scientific article, theses, etc., and, all of them vice versa), their "legal force" (relativity to the source of law on the basis of a foreign element), etc.

The author notes that in the philosophical and legal sense, the "right to be forgotten" lies in the retrospective plane, the plane of legal reality and the implementation of the prognostic function of law, which determines the axiological value of this right. At the same time, the "right to be forgotten" in each of these level characteristics relies on the tool of legal facts, which determine the question of the appropriateness of the right to be forgotten, where one doctrinal provision appears as a legitimate legal fact (appropriate, valid, relevant), and another as not legitimate (outdated, not active, not relevant, one in which information about legal knowledge has been given up to information). Ultimately, it seems that these processes reflect nothing more than the legal nature of law, its effect, the meaning of creating the perfection of legal regulation, the manifestation of law.

Key words: *right to be forgotten, lawmaking, legal monitoring, sources (forms) of law, right to information, inflation of law, legitimacy of legal doctrine.*

Вступ. Правова доктрина характеризується отриманням наукових результатів, які можуть бути використані для освітнього, навчального, наукового чи то практичного її застосування. Попри це, розвиток науки спричиняє появу інфляційних процесів в наслідок отриманих нових правових знань. Як наслідок, інші правові знання можуть бути залишені осторонь, тобто не враховані, проігноровані, власне – забуті.

На сьогодні, феномен «забуття» у праві не є новим та витікає із «права на забуття», яке закріплене у ряді нормативно-правових актів та судовій практиці. Однак, саме з точки зору реалізації/застосування його у «правовій доктрині» питання залишається відкритим, оскільки воно не досліджувалося, що становить виняткову гостроту піднятої проблематики. Проте не зважаючи на судову практику та закріплення його у нормативно-правових актах, роль правової доктрини, на нашу думку, має фундаментальне значення для підтримки права як феномену в актуальному стані, здатності її до застосування, використання, реалізації. Відтак, постає зрозумілою потреба винайдення взаємозв'язку «права на забуття» із правовим моніторингом у доктрині права. Адже «права на забуття», правовий моніторинг слугує інструментом пізнання стану правової доктрини.

Стан дослідження. Досліджуючи проблеми права на забуття під призмю пра-

вового моніторингу, доречно виокремити ті підходи, які б надали можливість розгорнути детальніше не вирішенні раніше проблем у правовій доктрині, звернувши увагу насамперед на стан дослідження, методологічні підходи у дослідженнях тощо.

Так, вважається, що одним із перших судових рішень, у якому було ідентифіковано «право на забуття» є справа іспанського громадянина Маріо Костехи Гонсалеса (Справа C-131/12 Google Spain SL i Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) i Marío Костеха Гонсалес), який звернувся до ЄСПЛ [22]. У рішенні по цій справі зазначається, що «...якщо після запиту суб'єкта даних відповідно до статті 12(b) Директиви 95/46 буде встановлено, що включення до списку результатів, які відображаються після пошуку, здійсненого на основі його імені, посилань на веб-сторінки, опубліковані на законних підставах третіми особами та містять правдиву інформацію, що стосується його особисто, на даний момент є несумісним із статтею 6(1)(с)–(е) Директиви, оскільки ця інформація з огляду на всі обставини справи видається *неадекватною, нерелевантною* чи то більше не актуальною, або ж, *надмірною* по відношенню до цілей розглядуваної обробки, яку здійснює оператор пошукової системи, відповідну інформацію та посилання у списку результатів необхідно видалити... (курсив власний –

Я.М.)» [22]. Отже, у цьому рішенні, судом використались такі ознаки необхідності «забуття» певної «інформації», які пояснюють її властивість у формі «неадекватності», «нерелевантності», тощо. Разом з тим, рішення ЄСПЛ постає як джерело (форма) права у якому закріплено «права на забуття».

Натомість, в Італії, «право на забуття» розглядається більш детальноше, власне «...з точки зору права кожного громадянина на видалення з архіву новин певних біографічних фактів, здатних завдати шкоди його честі або репутації...» [16]. Тут, як бачимо, відстежується не тільки характеристика інформації, алей певна потреба/обов'язок/ видалити, знищити ту чи іншу інформацію.

Вітчизняний дослідник О.В. Калітенко ведучи мову про «право на забуття» в контексті його приналежності та географії появи, приходить до висновку у тому, що «...впровадження в Україні європейської моделі права на забуття пов'язане з відносинами інтеграції та асоціації України та ЄС, застосуванням судової практики ЄСПЛ у національному судочинстві, а також із майбутньою законотворчою діяльністю (зокрема з рекодифікацією цивільного законодавства України)...» [7, с. 62]. Такі висновки є цілком логічними з огляду на практику ЄСПЛ та євроінтеграційні процеси України. Проте, такий підхід не є повним в частині того, що залишається відкритим наступне питання: як бути із ідентифікацією правової доктрини, яка «забута», чи потребує так би мовити «забуття»?

Інша вітчизняний дослідник О. Максимук зазначає, що «...щоби скористатися «правом бути забутим», особі, яка звертається до оператора пошукової системи або відповідного органу влади, необхідно довести, що: (а) інформація, на яку перенаправляє спірне посилання, давно опублікована; (б) інформація, описана в публікаціях, уже є неналежною, неправильно або більше не відповідною чи надмірною; (в) шкода від появи таких посилань у результатах пошуку переважає суспільний інтерес, а також право інтернет-користувачів мати доступ до цієї інформації... [10]». За такого підходу, зрозуміло, що тут не йдеться про

джерела права у яких міститься «права на забуття», їх властивість, тощо, проте йдеться суто про юридичну властивість цього права. Це означає, що відповіді на питання про місця права на забуття у правовій доктрині, навіть з точки зору «юридичної сили» знову не визначено. Адже на таку особливість правової доктрини слід було б звернути увагу в силу того, що у ч. 1 ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. № 2709-I (надалі – Закон № 2709-IV. від 23 червня 2005 р.), визначено, що «... при застосуванні права іноземної держави суд чи інший орган встановлює зміст його норм згідно з їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі.... (курсив власний – Я.М.)» [20]. Отже, «правова доктрина» повинна враховуватися як джерело права, адже співвідноситься із юридичними конструкціями реалізації «права на забуття», а відтак і правового моніторингу.

М.В. Белова, О.М. Белов та К.К. Магеш, в ході дослідження «права людини на забуття» приходять до дещо інших сентенцій. Зокрема, дослідники вважають, що «...право бути забутим розглядається як таке, що захищає персональні дані фізичних осіб та дозволяє їм контролювати їх поширення в інформаційному просторі за допомогою засобів оскарження, в тому числі і звернення до суду. Оскаржуючи використання конкретної інформації індивід може вимагати її видалення або знищення із загального доступу через пошукові системи ... протистояння між фундаментальними правами на недоторканість приватного життя та свободою вираження поглядів означає, що вирішення численних спорів значною мірою залежить від фактичного контексту кожної конкретної справи... (курсив власний – Я.М.)» [1, с. 119]. Отже, за такого підходу, додатково постає такий елемент у феномені права на забуття як «дозволи» та «заборони», «контроль поширення» інформації з метою забезпечити «персональні дані» особи. Також, тут, на нашу думку, у фокусі уваги вчених присутні елементи способу захисту «права на забуття» як от «видалення», «знищення» інформації. Отож, по суті, йдеться про право регулятивний підхід.

Натомість, «право на забуття» в контексті саме «правового моніторингу» можливо вважати дослідження вітчизняних конституціоналістів, як от О.Совгири та Ю. Ремінська. Переймаючись проблемами проблем «права на забуття» в контексті конституційно-правової «матерії», у меті свого дослідження, вчені-дослідниці ставлять за ціль певні моніторингові потреби, а зокрема: «...продемонструвати читачеві, наскільки національні органи влади повинні дотримуватися загальновизнаної максими щодо існування позитивних зобов'язань держави у сфері гарантування права бути забутим як одного з елементів права на приватність...» [23, с. 24]. Утім, врешті решт, попри такі цілі, у цій науковій публікації не було виокремлено безпосередньо питань, які б пов'язували методологію реалізації «право на забуття» у правовій доктрині та, безпосередньо, із правовим моніторингом зокрема.

Отже, враховуючи викладене слід попередньо констатувати, що питання моніторингу «права на забуття» у правовій доктрині на сьогодні не диференціюється вченими-дослідниками. Чи справді це так, слід провести більш детальніший аналіз безпосередньо тих чи інших доктринальних доробок. Це і спонукає нас до необхідності постановки відповідного завдання в ході дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є моніторинг права на забуття у правовій доктрині. Вирішення цього завдання створить можливість виявити прояв права на забуття у доктринальних положеннях права, проаналізувати підстави реалізації права на забуття у правовій доктрині, спрогнозувати тенденції розвитку доктринальних положень права на забуття.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи проблеми моніторингу «права на забуття» у правовій доктрині, насамперед, доцільно проаналізувати питання, які пов'язані не тільки із нормативно-правовою базою чи то положеннями правової доктрини, але й звернути увагу на наскрізні феномени, на яких, на нашу думку, засновуються особливості здійснення правового моніторингу. Адже це дозволить глибше розуміти властивості правової доктрини, як феномену права. Уявляється, що саме тут, центральним

місце має займати право на інформацію, яке і має потенціал «бути забутим», в силу того, що становить предмет інформації, яка має потенцію до втрати сенсу.

Так, аналізуючи зміст ч. 1 ст. 5 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII (*надалі* – Закон № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р.) [19], варто зазначити, що у цій нормі врегульовано частково розуміння питання реалізації права на інформацію з огляду на наступне.

Так, зазначається, що «...кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів...» [19]. З іншого боку, законодавець дану статтю доповнює положенням, згідно якого «...реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. ...» [19]. Отже, резюмується вільне використання для реалізації своїх прав до тих пір, поки не порушуються права інших на диспозитивних засадах.

В той же час, у відповідності до ч. 2 ст. 7 Закону № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р., закон регламентує про те, що «...ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом... (курсив власний – Я.М.)» [19].

Уявляється, що дане положення характеризується диспозитивним підходом, адже надається можливість «обирати» інформацію /її використання, реалізацію/ так, як є необхідним. Проте, враховуючи нормативно-правове регулювання «правової доктрини», як джерела права за ст. 8 Закону № 2709-IV від 23 червня 2005 р., постає за необхідність враховувати застосування правової доктрини, як джерела права, при «обранні» «форм» та «способів» реалізації права інформацію, її «обмеження» в тому числі.

З трибуни молодого вченого В.В. Кашка, зазначає, що «...доступ до інформації є фундаментом демократичного розвитку, інструментом забезпечення відкритості та підконтрольності влади, засобом підви-

щення активності громадян, їхньої свідомості та політичної культури, формою реалізації прав громадян на *отримання повної та об'єктивної інформації...* (курсив власний – Я.М.)» [8, с. 72]. Така позиція є цілком виправданою та вказує на потреби при реалізації у праві на забуття «повної» та «об'єктивної» інформації. Тобто, аби реалізувати у правовій доктрині право на забуття, доцільно аби цьому передувало об'єктивний підхід та повнота підстави для забуття.

Доречно звернути увагу і на елементи правового моніторингу, як правотворчого процесу.

Предметно, що відповідно до ч. 6 ст. 67 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX (надалі – Закон № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.), визначено, що «...за наслідками здійсненого правового моніторингу нормативно-правового акта (за аналогією «правової доктрини» – Я.М.) може бути: ... вжито інформаційних, адміністративних, організаційних та (або) інших заходів у межах повноважень суб'єкта, що здійснює правовий моніторинг нормативно-правового акта, спрямованих на належну реалізацію нормативно-правового акта...» [18]. Отже, інформація про стан законодавства підлягає правовому моніторингу завдяки «прогнозним документам публічної політики» (ч. 1 ст. 22 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. [18]), тобто, «документів юридичного прогнозування», «наукової концепції розвитку законодавства України» (чч. 2, 3, 4 ст. 22 Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. [18]). По суті, і «документи юридичного прогнозування», і «наукової концепції розвитку законодавства України», можуть бути засновані на доктринальних положеннях права.

В той же час, М.В. Белова, О.М. Белов, К.К. Магеш досліджуючи право людини на забуття приходять до висновку у тому, що «...в українському законодавстві концепція права бути забутим не є визнаною в правовій системі...» [1, с. 119]. Тут, постає за доцільне звернути увагу більш розгорнутіше на деякі джерела права, які дотичні до питання правової доктрини, права на забуття та правового моніторингу.

Зокрема, аналізуючи вітчизняне законодавство, варто звернути увагу на зміст

ст. 15 Закону України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI (надалі – Закон № 2297-VI від 1 червня 2010 р.), у якій йдеться про те, що «...персональні дані видаляються або знищуються в порядку, встановленому відповідно до вимог закону...» [17]. В той же час, ч. 2 ст. 15 Закону № 2297-VI від 1 червня 2010 р. закріплює положення стосовно «закінчення строку зберігання даних», «припинення правовідносин», «видання відповідного припису», тощо [17].

Таким чином, порівнюючи вищезазначені норми Закону № 2297-VI від 1 червня 2010 р., Закону № 3354-IX від 24 серпня 2023 р. та Закону № 2709-IV від 23 червня 2005 р., стає очевидним взаємозв'язок «права на забуття», «правового моніторингу» та «правової доктрини». Відтак, постановка проблеми в ключі правового моніторингу «права на забуття» у правовій доктрині цілком є доречною та потребує подальшого розкриття через врахування особливостей концепції правової доктрини.

Так, до прикладу, І.В. Семініхін, досліджуючи понятійний апарат правової доктрини приходить до висновку у тому, що «...правову доктрину можна визначити як зумовлену характером правової культури суспільства цілісну і логічно узгоджену сукупність визнаних юридичною (насамперед академічною) спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості і концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності...» (курсив власний – Я.М.)» [25, с. 34].

В іншому своєму дослідженні, І.В. Семініхін приходить до висновку у тому, що «...правова доктрина є категорією наукової творчості. Незважаючи на близькість і взаємозв'язок правової науки й доктрини, неприпустимо їх ототожнювати. Складовою доктрини стають лише загальновизнані наукові положення, що містять глибокі й всебічні дані про сутнісні сторони, зв'язки правових явищ і процесів, відображають об'єктивні закони розвитку суспільних відносин та пропонують конкретні шляхи вирішення проблем, що виникають у юридичній царині. Доктрина виступає як неформальний чинник нормотворчості

і правозастосування у процесі вдосконалення законодавства, створення правових понять, юридичних категорій, якими користується законодавець, виробленні прийомів і методів тлумачення й реалізації права. Основні напрями впливу правової доктрини на правову систему: (а) вплив на нормотворчу діяльність, пов'язаний із розробкою понятійно-категоріального апарату, яким користується законодавець, удосконаленням юридичної техніки, залученням науковців до опрацювання проєктів нормативно-правових актів у формі надання консультативної та експертної допомоги; (б) офіційне тлумачення, яке базується на висновках учених: за змістом – доктринальним, а за формою вираження – офіційним; (в) сприяння розумінню змісту законів, адекватному їх застосуванню, що особливо актуально за наявності прогалин у праві й колізійності юридичних приписів (курсив власний – Я.М.) [24, с. 70]. Отже, стають очевидними не тільки не формальні наслідки впливу правової доктрини на правову систему, як і наслідки впливу права на забуття у правовій доктрині. Ба, більше, правова доктрина є нічим іншим як правовою інформацією, яка підлягає правовому моніторингу за Законом № 3354-IX від 24 серпня 2023 р.

У ст. 17 Закону № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. визначено, що «правова інформація» є будь-якими відомостями про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [19]. Ба, більше, в ч. 2 цієї статті Закону № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. закріплено положення стосовно того, що джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення медіа, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань [19]. Таким чином, можливо констатувати, що на сьогодні, правова доктрина не диференційована як правова інформація, як джерело правової інформації. Утім, як уявляється із суті застосування законодавцем слова «інші», вона може бути представлена нічим іншим

як «іншими джерелами інформації з правових питань». Але знову ж таки тут слід враховувати позицію І.В. Сімініхіна про відмежування «правової науки» і «правової доктрини», адже і одна та інша є правовою інформацією з правових питань.

Натомість, варто звернути увагу на дослідження проведені Н.М. Опольською. Вчена підходить до проблеми правової доктрини через інститут легітимності. Зокрема, вона вважає, що «... легітимізація доктринальних положень реалізується через втілення юридичних категорій і понять, теорій і концепцій, що є формами вираження змісту правової доктрини...» [28, с. 193]. Ба, більше, вчена вважає, що «...визначаючи юридичну силу і загальну обов'язковість правової доктрини, слід зауважити, що вона є вторинним джерелом права, адже первинним формально-юридичним джерелом у цих випадках стане закон чи судовий прецедент, в яких втілено доктринальні ідеї, а не правова доктрина...» [28, с. 193]. Враховуючи позицію щодо юридичної сили, важко повністю погодитися із вченою в силу того, що Закон № 2709-IV від 23 червня 2005 р. цього питання не диференціює. А уся система законодавства розроблена на основі тривалих вчень про право, які склалися на протязі різних епох його розвитку; «судові прецеденти», «законодавчі акти» розроблені на основі доктринальних положень права. Адже тут, у центрі уваги постає «історія політичних і правових учень», де перебувають концептуально оформлені й логічно цілісні вчення, що акумулюють і відображають думки, інтереси певних станів, класів, груп, прошарків суспільства [6]. Як наслідок, ми маємо справу з процесом не стільки «юридичної сили», скільки з антропологічним процесом юридизації правових учень (правової доктрини) в широкому, комплексному розумінні про природу правової доктрин, природу правового моніторингу, у яких відіграють роль методологічні проблеми правотворчості/нормотворчості.

Тут, було б доцільним звернути увагу на позицію Г.Ю. Лук'янової. Вона зазначає, що «...методологія пізнання і перетворення сучасного українського права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий

погляд на розуміння даного явища, його реальної сутності. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії права та практики, в тому числі їх трансформації й удосконалення. Разом з тим, важливо звернути увагу на той висновок дослідниці, що «...дослідження та розроблення методологічних проблем права є *виключно актуальним*, учені-правники мають реальну можливість наукової розробки методологічних засад права на основі політико-правового плюралізму, визнання серед них певного місця і значення загальнолюдських цінностей.... (курсив власний – Я.М.)» [13, с. 42]. Як там пак, очевидно, що питання методології так чинше охоплюється інститутом правового моніторингу, навіть правової доктрини.

В той же час, І.Д. Шутак стверджує, що удосконалення та розвиток методології прогностичних досліджень у сфері правового моніторингу відкриє ще один дієвий шлях взаємозв'язку юридичної науки і практики. А це, на його думку, дозволить не тільки реалізувати наукові положення та висновки у формі рекомендацій про належне в праві або пропозицій із вдосконалення законодавства, але й обґрунтувати надійність запропонованих заходів на перспективу з урахуванням наступних соціальних та інших змін [31, с. 56]. Таким чином, як приклад, можливо виокремити деякі нормативно-правові акти та доктринальні положення права, які вказують на прояв феномену «права на забуття».

Зокрема, Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року було прийнято Доктрину інформаційної безпеки України та затверджено Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, визначено пріоритети державної політики в інформаційній сфері. У документі зазначається, що, з поміж інших, пріоритетами політики мають бути питання забезпечення інформаційної безпеки стосовно: «...унеможливлення вільного обігу інформаційної продукції (друкованої та електронної), насамперед походженням з території держави-агресора, що містить пропаганду війни, національної і релігійної ворожнечі, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом або порушення суверенітету

і територіальної цілісності України, провокує масові заворушення...» [26].

Відповідно до офіційного повідомлення Прес-служби Апарату Верховної Ради України 01 грудня 2022 р. Верховна Рада прийняла законопроект щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності [2].

Слід звернути й увагу на Лист Міністерства освіти і науки України № 1/19894-24 від 25.10.2024року «Про використання джерел інформації, створених на території держав-агресора» [21]. У зазначеному Листі йдеться про те, з огляду на збройну агресію рф проти України для здобувачів наукових ступенів доктора наук та доктора філософії не зараховуються опубліковані праці за темою дисертації у виданнях держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, незалежно від дати опублікування наукових праць у таких виданнях [21]. Також, у Листі зазначається, що використання (цитування) публікацій з наукових видань держави агресора, які містять певну ідеологічну складову та необ'єктивний виклад матеріалу, що зумовлено інформаційною політикою та пропагандою держави агресора, з метою протидії інформаційним загрозам та ворожій пропаганді в інформаційній сфері, при створенні творів наукового характеру рекомендуємо обмежити використання (цитування) джерел інформації держави-агресора загалом, а особливо обережно використовувати джерела інформації, опубліковані після початку збройної агресії рф проти України в Криму у лютому 2014 року [21].

Також, в межах піднятої проблеми, актуальними є й певні наукові дослідження, які також вказують на прояв «права на забуття» у правовій доктрині, а саме:

(а) у науковій статті С.М. Черноус («Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні», 2022. № 4), у розділі «Аналіз основних публікацій та досліджень» дослідниця опирається на вчених, без опису та зазначення конкретизації наукових доробків перелічених вчених стосовно інституту «обмеження у праві», а, зокрема, зазначаючи, що: «...

проблематику обмеження прав і свобод людини та громадянина досліджували науковці – представники різних галузей правової науки, наприклад такі, як: Козюбра М.І., Осинська О.В., Панкевич О.З., Рабінович П.М., Стрекалов А.Є. та цілий ряд інших. Серед останніх наукових пошуків можна відмітити роботи Андрієвської О.В. та Фігель Ю.О. Окремі аспекти механізму обмеження трудових прав працівників опрацьовували такі вітчизняні вчені, як-от: Андріїв В.М., Вавженчук С.Я., Гетьманцева Н.Д., Занфірова Т.А., Іншин М.І, Мельничук Н.О., Пилипенко П.Д., Тищенко О.В., Щербина В.І. та інші. ... (курсив власний – Я.М.)» [30, с. 72]. Проте враховуючи зазначення даних вчених важко погодитись із достатньою аргументацією стосовно таких, оскільки не наведені праці вчених, які стосуються дослідження ними інституту обмеження прав.

На разі, існують такі ґрунтовні та системні дослідження, а саме: у 2017 році В.О. Човган дослідив ґрунтовно проблематику «обмеження прав в'язнів» (монографія) [29]. В той же час, «обмеження у праві» вже були предметом наукового дослідження, проведеного В.О. Кожевніковою («Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин», монографія, 2019) [9]. Утім, в перелік авторів як дослідників безпосередньо цієї проблеми дані втори не потрапили, а наукові доробки не згадуються. Не було б завим і звернути увагу на дослідження, яке було проведене автором цієї статті у 2022 році, стосовно проблематики «обмеженню соціальних прав» (2022) [11]. Проте, і це дослідження залишилось без уваги із методологічних очевидно причин.

Представляється уявити, що даний підхід авторки цілком корелюється із змістом ч. 2 ст. 7 Закону № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р., у якій визначене право на вибір інформації. Попри це, зазначене вказує на те, що у такому підході відстежується не що інше як реалізація ознак «права на забуття» у правовій доктрині. Така реалізація може бути мати засновки, які витікають із методології дослідження, специфіки галузі права (предмету дослідження), характеру напрямку наукового дослідження, тощо. Але ж, все-таки, на нашу думку, питання «об'єктивного підходу» та

«повноти підстави для забуття» повинні мати місце на інформаційно-аналітичному рівні для зведення у ранг «забуття» тої чи іншої правової інформації;

(б) у монографічному дослідженні А.М. Мерника («Обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти та практика реалізації», 2024) у передмові наводиться перелік дослідників «обмежень прав». Зокрема: «...питання про підстави і умови обмежень прав людини досліджували В. Качур, О. Осинська, О. Панкевич, П. Рабінович, В.Радченко, Т. Слінько, Ю. Цуркан-Сайфуліна. Теоретичний напрям вивчали О. Дашковська, Л. Летнянчин, О. Осинська, С. Погребняк, М. Савчин, Б. Сидорець, О. Скрипнюк, В. Сорокун, С. Шевчук. Питання природи держави, тенденцій її розвитку досліджували такі науковці, як О. Зайчук, М. Марченко, О. Петришин, І. Процюк, О. Скакун, О. Фісун, М. Цвік, Ю. Шемшученко та ін. Деякі аспекти особливих правових режимів стали предметом розгляду таких сучасних вітчизняних науковців, як С. Бобровник, І. Гайдамака, С. Гусарєв, Л. Заморська, А. Завальний, А. Колодій, В. Копейчиков, Т. Мінка, Л. Томаш, Н. Харченко. ... (курсив власний – Я.М.)» [12, с. 4–5]. Проте, з огляду на зазначене, у дослідженні проведені А.М. Мерником, не йдеться про таких дослідників як С.М. Черноус [30], В.О. Кожевнікову [9], Е.Р. Дорошенко [3], Л. Дешко та О. Васильченко [4, с. 438–442], О.С. Лютюк [14, с. 9–15], та інші, які попередньо переймалися проблемами обмеження прав на доктринальному рівні;

(в) у науковій статті Т.А. Занфірової під назвою «Основні тенденції реформування трудового законодавства: вплив воєнного стану» (2022), у «висновках», зазначено, що «...**1. обмеження трудових прав працівників** (здійснюється прямо – на підставі Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року, а також завуальовано, наприклад, на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12.05.2022);... (курсив власний – Я.М.)» [5, с.66]. Однак, аналізуючи такі

складові частини її дослідження як «стан дослідження» та використану літературу, постає за очевидне, що вчена опирається на чинне законодавство та лише одну наукову працю вітчизняного вченого-цивіліста Р.А. Майданика. І знову ж таки, питання обмеження права / обмеження у праві / обмеження прав / не аналізувалося, натомість висновки стосовно обмеження вченою як бачимо сформовані. Отже, за такого підходу відстежується реалізація ознак «права на забуття», в якому домінує не доктринальний підхід з використанням чи не використанням наукових доробків вчених, а позитивістський підхід, у якому авторкою використовуються нормативно-правові акти. Власне, її підхід сформований на законодавчих юридичних конструкціях.

Очевидно, що прикладів реалізації «права на забуття» у вітчизняній правовій доктрині можна віднайти чимало, які пояснюють ті чи інші методологічні підходи вчених-дослідників, із використанням чи не використанням наукових методів у ході дослідження, або ж, які дозволяють визначити напрямки, політику, специфіку, особливості школи права.

Звісно, що за такої ситуації, оцінюючи роль і місце знань у соціокультурному розвитку країн та світу в цілому, слід урахувати такі процеси, як «старіння знань» та «старіння інформації», що безпосередньо пов'язані з актуальними дослідженнями сучасної науки, результати якої мають своєчасно інкорпоруватись в освітні системи [15, с. 121]. Іншими словами, «право на забуття» стає «активним» та характеризується завдяки такої властивості як «інфляційність» права стосовно інформації, стосовно її нестійкості, де знання втрачають певний сенс, власне, як і правової доктрини, методологічних підходів у ній.

Також, слід відстежити і те, що, що на думку М.В. Костицького «...процес «старіння знань» детермінує не тільки трансформацію освітніх систем, але й низку змін у структурі й напрямках наукової діяльності. Як відомо, наука продукує й оновлює відповідний понятійний та теоретичний апарат, сутнісні характеристики якого можуть виходити за межі традиційних уявлень щодо розуміння соціокультурних та природних процесів. Разом із тим ство-

рені науковою думкою поняття, категорії, теорії співвідносяться з існуючими процесами соціокультурної дійсності, наповнюючи її новими елементами. У цих процесах ключову роль відіграє і фундаментальне, і прикладне знання. Реалізація останнього є більш помітною для пересічного громадянина, оскільки воно орієнтується на безпосереднє втілення в різні види практики і містить у собі інноваційний потенціал для соціокультурних перетворень. Вплив фундаментального знання на соціокультурну реальність є більш пролонгованим у часі, адже воно в першу чергу є предметом рефлексії й професійної зацікавленості вузького кола професіоналів...» [15, с. 122].

За таких обставин, доцільно виокремити наявність іншого феномену, власне – «рудименту права». У словнику синонімів української мови термін «рудимент» може мати декілька виразів, а саме як «пережиток», «анахронізм», «залишок» тощо, та пояснюється як «те, що збереглося від минулого; застарілий погляд, уявлення тощо» [27]. За логікою, інформація про доктрину, яка «забута», означає, що йдеться про «застарілість» тої чи іншої інформації, яка міститься чи на якій ґрунтується «правова доктрина». З точки зору «рудименту» виникає питання про часткову актуальність певної інформації, яка міститься у правовій доктрині, адже така заснована на застарілих поглядах, ідеях, уявленнях тощо. Відтак, вже не стільки про право на забуття слід ставити питання, скільки про «обов'язок забуття». Як юридичний обов'язок, «обов'язок забуття» (обов'язок не використання) має декілька форм вираження: активна форма, пасивна форма, пере терпіння.

Висновки. В межах висновків можливо ствердити, що «право на забуття» у правовій доктрині характеризується такою властивістю як інфляцією, яка заснована на не актуальній інформації з правових питань, або інформації не рекомендовану як легітимну. Як наслідок, наукові дослідження, маючи доктринальний рівень стають непридатними до застосування, адже є неповними, упередженими/не застосовними (завдяки країні агресору), несучасними науковими розробками, оскільки не відповідають запиту на виниклу проблему, особливість якої потребує іншого методо-

логічного підходу. Адже саме застосування такої правової доктрини може потягнути за собою неефективності наукового дослідження, негативні наслідки для політики права.

Реалізація права на забуття відбувається в наслідок проведення правового моніторингу, який здійснює вчений-правник. Де, правовий моніторинг «права на забуття» у правовій доктрині, повинен піддаватися певним принципам, методологічним інструментам, завдяки яким, стає можливим визначити придатність певної частини наукової доктрини (наукового доробку) для застосування чи не придатність до застосування. Такі принципи можуть бути засновані на ідеї: обґрунтованості, своєчасності; інфляційності; методологічної узгодженості та дволичності до конкретної галузі права, інституту права, особливості виниклої наукової проблеми; ієрархії доктринальних розробок (монографія як комплексне дослідження, наукова стаття, тези тощо, і, всіх їх навпаки),

їх «юридичної сили» (відносність до джерела права на підставі іноземного елементу) тощо.

У філософсько-правовому сенсі «право на забуття» лежить у ретроспективній площині, площині правової реальності та реалізації прогностичної функції права, в чому визначається аксіологічна цінність цього права. В той же час, «право на забуття» у кожній із цих рівневих характеристик опирається на інструмент юридичних фактів, які і визначають питання доцільності права на забуття, де одне доктринальне положення постає як правомірний юридичний факт (доцільний, валідний, релевантний), а інше, як не правомірний (застарілий, не активний, не актуальний, такий, у якому інформація про правові знання піддалася інформації). Зрештою, уявляється, що у цих процесах відображається не що інше, як правова природа права, його дія, сенс створювати досконалість правового регулювання, прояву права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белова М. В., Белов О. М., Магеш К. К. Право людини на забуття: окремі концептуальні питання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 116–120. 2024. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303018/295034> (дата звернення: 06.02.2025).
2. Верховна Рада прийняла законопроект щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності. Прес-служба Апарату Верховної Ради України Опубліковано 01 грудня 2022, о 18:46. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/230916.html> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Дорошенко Е. Р. Конституційні засади обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2023. 228 с.
4. Дешко Л., Васильченко О. Обмеження прав і свобод людини і громадянина та роль Вищої ради правосуддя в забезпеченні незалежного правосуддя та права кожного на захист прав і свобод незалежним судом. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Випуск 79: частина 2. 2023. С. 438–442. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289746/283314> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Занфірової Т.А. Основні тенденції реформування трудового законодавства: вплив воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 3. С. 62–67. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2022/10.pdf (дата звернення: 12.02.2025).
6. Історія політичних і правових учень. Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL: <https://esu.com.ua/article-12830> (дата звернення: 12.02.2025).
7. Калітенко О.В. Право на забуття: здобуток європейський чи глобальний?. *Часопис цивілістики* 2019. Вип. 35. С. 60–64. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/35/13.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).

8. Кашка В.В. Право на інформацію як фундаментальне право людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. Вип. 49. Том 1. 2018. С. 70–73. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/34628/1/%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%20%D0%9D%D0%90%20%D0%86%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AE%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%A4%D0%A3%D0%9D%D0%94%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%95.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).
9. Кожевнікова В. О. Обмеження прав суб'єктів сімейних відносин: проблеми теорії та практики: моногр. Київ : «Комп'ютерний дизайн», 2019. 520 с.
10. Максимюк О. Право бути забутим. Сьогодення та майбутнє. 13.06.2022. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-buty-zabutym-sohodennia-ta-maibutnie/> (дата звернення: 06.02.2025).
11. Мельник Я. Я. Обмеження соціальних прав : монографія. Видавничий дім «Гельветика», Х., 2022. 304с.
12. Мерник А. М. Обмеження прав людини в умовах дії особливих правових режимів: загальнотеоретичні аспекти та практика реалізації : монографія /А. М. Мерник. Харків : Право, 2024. 456 с.
13. Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий вісник* №4. 2011. С. 33–43. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2119/1/4-2011lgyusyun.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).
14. Лотюк О. С. Конституційні засади обмеження прав та свобод людини і громадянина у повоєнний період. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 2. С. 9–15. URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytucijni-zasady-obmezheniya-prav-ta-svobod-lyudyny-i-gromadyanyna-u-povoyennyu-period> (дата звернення: 12.02.2025)
15. Правовий вимір та охорона національного багатства України: монографія / за загальною редакцією О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ : Алерта, 2024. 320 с.
16. Право на забуття – значення слова. Вікіпедія «Вільна енциклопедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%82%D1%82%D1%8F (дата звернення: 06.02.2025).
17. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червн. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 06.02.2025).
18. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 06.02.2025).
19. Про інформацію: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.02.2025).
20. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 06.02.2025).
21. Про використання джерел інформації, створених на території держав-агресора. Лист Міністерства освіти і науки України №1/19894-24 від 25.10.2024р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/atestatsiya-kadriv-vyshchoi-kvalifikatsii/2024/10/25/lyst-mon-1-19894-24-vid-25-10-2024.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).
22. Справа C-131/12 Google Spain SL i Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) i Mapio Костеха Гонсалес. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=163494&pageIndex=0&doclang=EN&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=10850128> (дата звернення: 06.02.2025).
23. Совгіря О., Ремінська Ю. Право на забуття: міркування з точки зору конституційно-правової «матерії». *Український часопис конституційного права*. 2021. № 3. С. 23–35. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2021-3/pdfs/2-olha-sovhyria-yuliia-reminska-pravo-zabuttia-mirkuvannia-tochky-zoru-konstytutsiino-pravovoi-materii.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).
24. Семініхін І.В. До питання про співвідношення і взаємодію правової доктрини та юридичної науки. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74).

С. 64–72. URL.: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-64-72.pdf (дата звернення: 12.02.2025).

25. Семініхін І.В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 26–36. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584168.pdf> (дата звернення: 12.02.2025).

26. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 груд. 2016 р.: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/472017-21374> (дата звернення: 12.02.2025).

27. Рудимент – це ... / Значення слова. Словник синонімів української мови. SLOVARonline. URL: <https://1675.slovaronline.com/35022-%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82> (дата звернення: 12.02.2025).

28. Опольська Н. М. Правова доктрина як джерело права на свободу творчості. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 190–196.

29. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія / В. О. Човган; ГО «Харківська правозахисна група». Харків: Права людини, 2017. 608 с.

30. Черноус С. М. Конституційне право працівників на відпочинок: проблеми обмеження в умовах воєнного стану в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 4. 2022. С. 71–78. URL.: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/12.pdf (дата звернення: 12.02.2025).

31. Шутак І. Д. Правовий моніторинг: застосування прогностичного методу. *Філософські та методологічні проблеми права*. № 2. 2014. С. 47–57. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/149771ff-dc26-45d3-a1b2-7de3d82b7178/content> (дата звернення: 12.02.2025).